

KASSAY RÉKA

A NŐI TEST ÁBRÁZOLÁSA BARBIELANDEN INNEN ÉS TÚL

Barbie témája már a baba megjelenése óta megosztja a tudományos és a hétköznapi diskurzusokat. A pszichológia, a neveléstudomány és az egészségügy leginkább a testképpel kapcsolatos félelmek miatt kezeli fenntartásokkal a jelenséget, de társadalomtudományos területen is bőven vannak viták, leginkább a Barbie által megtestesített feminista ideológiák körül. A Mattel 2023-as mozifilmje (Margot Robbie-val a főszerepben, aki a film producere is) ezen a sztereotipikus, ellentmondásos képen igyekezett javítani, sikerrel – amint a szakma és a közönség reakciója is jelezte. Az alábbi tanulmányban egyrészt áttekintem, hogy hogyan sikerült a filmnek a szatíra eszközeivel reflektálni a vele kapcsolatos sztereotípiákra, érzékenyítve ezáltal a női szerepek (és az ettől nem elválasztható testkép) témái iránt. Másrészt arra is kitérek, milyen határokat nem lépett át a film ilyen szempontból. Ezt az aspektust azért tartom hangsúlyosnak, mert a rendező (Greta Gerwig) korábbi filmjeiben egy kifejezetten érzékeny, komplex nőábrázolással találkozunk, amely sok szempontból kontrasztban áll Barbie megjelenítésével.

Eddigi kutatásaim Barbie-val kapcsolatban a női szerepek és azok filmes megjelenítése köré épültek, most hangsúlyosabban kitérek a test ábrázolására. Ezt azonban nem tudom leválasztani a karakterábrázolás egészéről, a test reprezentációja ugyanis a személyiség fizikai reprezentációja, mely által az egyénnek nemcsak a



Az egyik legkorábbi vád Barbie-val kapcsolatban a baba testalkatára vonatkozik, amely irreálisan eltúlozza a nyugati kultúra vékony-fiatal-hibátlan testképeideálját.

jellemvonásai, szerepei fejezhető ki, hanem olyan szélesebb jelentésrétegek is, mint az őt körülvevő társadalmi és kulturális kontextus.

Előzmények. Barbie ellentmondásai baba korától a 2023-as mozifilmig

■ Az egyik legkorábbi vád Barbie-val kapcsolatban a baba testalkatára vonatkozik, amely irreálisan eltúlozza a nyugati kultúra vékony-fiatal-hibátlan testkép-ideálját. Ez a modell már önmagában is problémás: Naomi Wolf a nők fölött gyakorolt társadalmi kontroll eszközeként tekinti ezt a szépségideált, amely elvonja a figyelmet azokról a területekről, amelyeken a nőket hátrányos megkülönböztetések érik (pl. munka, társadalmi pozíció).¹ A testuralomnak olyan káros következményei vannak a nőkre nézve, mint a test átformálására való folyamatos törekvés (diéta, plasztikai műtétek), az ebből adódó testszorongás, ráadásul ez már a nők által is belsővé tett kulturális normává vált.² Ilyen megközelítésben a Barbie baba tökéletesen megtestesíti ezt az ideált, van azonban sok más aspektusa is. A fáma arról szól ugyanis (és ezzel indít a 2023-as Barbie-film is, egy Kubrick parafrázissal téve viccessé, reflexívvé és újszerűvé az amúgy már elég jól ismert történetet), hogy a Barbie baba azért született meg, hogy a kislányok ne csak anyukásat játszva tudjanak babázni, játsszanak mást is, mint a hagyományos női szerepet. Ő ugyanis egy felnőtt nőt mintáz, akinek melle van, magas sarkú cipőhöz idomult a lába, a különböző stílusoknak és ruházatoknak köszönhetően pedig bármilyen szerepet betölthet a társadalomban – orvostól úrhajósig lehet bárki. Itt az egyénnek a fizikai reprezentációja első sorban a ruházaton keresztül nyilvánul meg. A kezdeti fázisban tehát a Barbie baba egyszerre testesít meg egy feminista ideológiát és egy olyan szépségideált, amely a nők társadalmi helyzetét inkább károsan befolyásolja.

A következő szakaszban különböző filmek készültek Barbie főszereplésével. Ezek főleg gyerekeknek szóló 3D-animációk, melyekben a szereplő már nemcsak a megjelenése által, hanem teljes személyisége és története által is jelentéseket közvetít. Ezek a filmek látványvilágukban egy rózsaszín, csillámporos, sztereotipikus világot jelenítenek meg, melyben hagyományos tündérmesék elevenednek meg kicsit modernebb külsőbe csomagolva, azonban sokkal érdekesebb, hogy az egyes szereplők hogyan helyezkednek el ezekben a történetekben. A filmek ugyanis leginkább a hagyományos male gaze³ kifordított változatai: itt ugyanis többnyire egyszerűen fel vannak cserélve a szerepek, a női hősök szemzőgén keresztül látjuk az eseményeket, és a férfi szereplők jelennek meg tárgyiasított díszletelemként a történetekben. Vagyis ezekben a történetekben nem egy valódi female gaze-ről⁴ beszélünk, annak ellenére, hogy Barbie, mint mesehős, sok szempontból újraértelmezi a klasszikus mesék nemi szerepeit. Összességében hasonló tendencia figyelhető meg itt is, mint a játékok esetében: a külső tulajdonságait tekintve Barbie egy hagyományos nőideált testesít meg (hosszú szőke haj, tökéletesen szabályos arc, magas, vékony testalkat, hibátlan test), és személyiségében is őrzi a klasszikus női szereplők vonásait (kedvesség, gondoskodás), szerepeiben azonban a hagyományos mesék férfi szereplőinek feleltethető meg inkább: ő az, aki aktívan irányítja az eseményeket, átéli a kalandokat, harcol és győz – és ő az, aki megmenti a segítségre szoruló férfi szereplőt.⁵

A női szerepek átértékelődésének tematizálására, és annak testi megnyilvánulására egyértelmű példa a *Barbie és a sellőkaland* című film, amelyben a fő-

szereplő a tenger alatt szirénként, halfarokkal hódítja meg a sellőbirodalmat, a felszínen azonban emberi alakban, szörfösként fut be karriert. A film végén felmerül, hogy választania kell a lábai és a halfarka között, de édesanyjával ellentétben, aki annak idején a nőiesség szimbólumát, a sellőfarkat választotta, Barbie-nak sikerül megtartani az egyensúlyt a szerepei között – azaz mindig azt a testét használni, amelyikre épp szüksége van. Ezeket a filmeket, annak ellenére, hogy gyerekeknek készültek (vagyis a retorikájuk nem lehet túl bonyolult, elvont) szintén sok kritika érte, továbbra is leginkább a női szereplő fizikai ábrázolása, a feminista narratívák és a male gaze-be illeszkedő testrepresentáció miatt.

Ezt a paradoxont nagymértékben sikerült oldania Gerwig 2023-as filmjének azáltal, hogy megjeleníti ugyan a sztereotipikus Barbie-képet, ám arra szatirikusan reflektál, ráadásul pont a test változásain keresztül, több réteget is feltárva a jelenség kritikájának. Ez pedig több tudományterület képviselőjének véleményét hangolta pozitívabbra a testkép szakértőtől⁶ a pszichológuson⁷ át az egészségügyi intézmények⁸ képviselőiig.

Sztereotipikus Barbie.

A tökéletes test szimbolikus problémákkal

■ Greta Gerwig filmjében a Barbie lét és az emberi identitás ellentétének kérdései közvetlenül vagy közvetettebb módon a test változásaihoz, a szereplő fizikai reprezentációihoz kapcsolódnak. Egyrészt a test elemi változásai (lapos sarok, narancsbőr), és a halállal kapcsolatos gondolatok (amelyek szintén a testi lét behatároltságával állnak összefüggésben), másrészt viszont a Barbie-t körülvevő fizikai környezet megváltozása indítja el a cselekményt (fellép a gravitáció, megszűnik a sajátos fizikai törvényekkel működő mágikus világ). Barbieland és a Való világ (Real world) egymás ellentétéként jelenik meg, és van ugyan átjárás a kettő között, Barbie mégis csak jelzésértékkel szembesül a valódi problémákkal, külső megfigyelőként tekint azokra, a testi változásai inkább szimbolikusak. Kívülállóságát a szürke, hétköznapi világban élénk színű öltözete, extrém ruhadarabjai is jelzik, „mint aki egy filmből lépett ki”. Így is nevezik a filmben, hogy sztereotipikus Barbie, ami annyit tesz, hogy más Barbie babákhoz képest nincs semmilyen különlegessége, nincs szakmája, hobbija vagy bármilyen markáns megkülönböztető jegye. Egyedül azért kerül az események középpontjába, mert vele történnek ezek a szerencsétlen véletlenek – ha tehetné, maradna a megszkott, sztereotipikus életénél. A világok szétválasztásának eszközével a film reflektál arra a korábban említett ellentétre, ami a Barbie által közvetített jelentések között fennáll. Barbielandben a Mattel marketing ideálja uralkodik, miszerint „Barbie az összes nő, és az összes nő Barbie”, és ennek megfelelően szereplőnk abban a hiszemben keresi fel a vele játszó kislányt, hogy ő szabadította fel a nőket a patriarchátus elnyomásából.

Erre a sztereotípiára a film közvetlenül is reflektál, („legalábbis a Barbie-k ezt hiszik” – hangzik el a narrátor Ruth Handler, a Barbie megálmodója hangján), és poénosan utal arra is, hogy azért nem éppen az összes nő, a terhes Midge-t ugyanis visszavonták, mert az azért már nem fért bele. Azonban a kritika legpontosabban a Való világban élő szereplő, Sasha szájából hangzik el: „Te vagy a szimbóluma mindennek, ami tönkretette az énképünket. Egy műanyag baba, ami azt hazudta a lányoknak, hogy csak akkor értékesek, ha szépek és véko-

nyak.” Sasha és édesanyja, Gloria jó kontrasztot képez Barbie-val szemben, aki tökéletlenségében is tökéletesen szép, viszontagságai közepette is egy romantikus vígjáték hőse. Az anya-lánya páros ugyanis valóban megjeleníti azokat a típusú dilemmákat, konfliktusokat és empátiát, ami a női azonosulás, a female gaze alapja, ami Gerwig korábbi női karakterábrázolásában is megjelenik. Gloria monológja, a film egyik legikonikusabb jelenete emlékezetes ilyen szempontból, melyben a női szerepekkel kapcsolatos elvárások lehetetlenségéről beszél: „Legyünk vékonyak, de nem túl vékonyak. És nem mondhatjuk, hogy vékonyak akarunk lenni – azt kell mondanunk, hogy egészségesek akarunk lenni. De közben persze vékonyak is legyünk” (részlet) vagy „Maradjunk szépek – a férfiak miatt –, de ne legyünk túl szépek, mert az már veszélyes vagy fenyegető” (részlet).

A film egy másik szereplőn keresztül is reflektál a testkép mítoszára. Furcsa Barbie, a rongált baba, akinek a haja félre van nyírva, a ruhája hippie, a lába kicsavarva áll – nem tartozik teljesen a Barbie-k közé, elvonultan él, mégis ő az, akinél ott a mágikus tudás, mint a népmesében a bölcs öreganyónál. Ő egyfajta átmenetet képez a két világ között, mintha azáltal nyert volna beavatást a Való világ bölcsességébe, hogy elvesztette Barbie-testének sértetlenségét. A satirikus reflexiókon kívül a film időnként drámai módon is tematizálja a testkép és identitás kérdését. Egyik jelenetben Barbie csalódottan ül egy padon, és könnyek folynak végig az arcán. Ez a szomorúság (szintén eddig ismeretlen érzélem a mindig boldog baba számára) testi megnyilvánulásának új tapasztalása. Mindez a mellette ülő ráncos, idős nő (Helen Mirren) jelenlétében történik, akinek Barbie a szépségét emeli ki. Ez pedig ritka példája a szépség sokszínűségének a fiatalság kultuszának szellemében játszódó, hasonló történetekben.

Végül a férfitest reprezentációjáról is szeretnék szót ejteni. A film ugyanis a maskulinitást, a férfiszerepeket is tematizálja, azonban sokkal érzékenyebb módon, mint a korábbi barbie-s animációk. Bár Ken itt is kiegészítőként jelenik meg Barbie mellett (Ken is just Ken?), az ő szerepkeresése túlmutat a male gaze jegyében készült filmek invertált változatánál. Tökéletes, sőt túlstilizált teste ellentétben áll a maskulinitása szerepvesztésével, ez azonban nem tűnik el-
lentmondásnak, a férfitest filmes ábrázolása ugyanis sokkal inkább szociális megerősítés, mint esztétikum.

A továbbiakban Greta Gerwig két korábbi filmjére szeretnék kitérni, összehasonlításként a nemi szerepek testi megjelenítésének filmes ábrázolása terén.

Kisasszonyok. A test mint a társadalmi pozíció reprezentációja

■ Greta Gerwig 2019-es filmje Saoirse Ronnallal a főszerepben nem kifejezetten egy testreprezentációt tematizáló alkotás, de szépen illeszkedik az összehasonlításba a female gaze filmek kontextusában, főleg amennyiben a női testet a különböző női modellek fizikai reprezentációjaként értelmezzük. A főszereplő Jo March, négy lánytestvér egyike, egy rendhagyó figura a 19. századi Amerika polgárháborús kontextusában. Abban a korban, amikor a nők egyetlen kilátása jól férjhez menni, Jo már attól rendkívüli, hogy írással foglalkozik. De ezenkívül is rebellis alkat, aki független életre vágyik, ugyanakkor szenved is a magánytól. A film nagyon őszintén mutatja be ezt a feloldhatatlan kettősséget, mint ahogy

Jo karakterét is árnyaltan kibontja: a hivatástudat, az érzékenység, a gondoskodás és az ambíció mellett a negatív jellemvonások is ugyanúgy teret kapnak. A hiúság, az indulatkezelési problémák, az irigység, a bűntudat mind emberközelibbé teszi a szereplőt, aki képes ezekre reflektálni, és az őszinteség, a jó önismeret segítségével válik képessé felülemelkedni ezeken. A filmben az öltözködés az egyik hangsúlyos kifejezője a személyiségnek és a társadalmi szerepeknek: a négy testvér ruházatát más-más stílus és színvilág jellemzi (egyikük esetében a vágyott, de túl drága ruha megvarratása is kulcsszerepet kap az anyagi problémákkal küzdő pár életében), Jo pedig ezen a téren is eltér a kor elvárásaitól a férfias öltözékeivel.

Ebben a filmben találkozunk az idealizált testnek egy másik ellenpontjával, a betegséggel, a testi szenvedéssel és elmúlással, ami egy szemléleti kontrasztot is jelent a Barbie-filmhez képest. Ez a női test ábrázolásának egy mélyebb rétegét mutatja meg, ugyanakkor a female gaze egy olyan aspektusát emeli ki, amely az intimitás, a sebezhetőség és a gondoskodás témáit is érinti.

A főszereplő ebben a filmben nem egy klasszikus szépség, azonban van egy sajátos sármja, ami különös személyiségét tükrözi. Az képi ábrázolásáról pedig elmondható, hogy a kamera itt is szakít a voyeurisztikus hagyománnyal, nem tárgyiasítja a szép ruhába öltöztetett női testet, nem fókuszál szexualizált testrészekre, nem pásztázza azokat. Ellenkezőleg, a nők gyakran mozgásban vannak, játszanak, szenvednek, a kamera pedig nem a látványra, hanem a belső megélésre koncentrál gyakori közelképekkel, amelyek segítik a női azonosulást. Vagyis a filmzés ebben a műben a female gaze alapelvét követi: a kamera a női szereplő szemszögéhez simul, nem pedig kívülről értelmezi őt.

***Lady Bird.* A változó tinédzsertest, mint a személyes fejlődés tere**

■ Gerwig korábbi filmje, ugyancsak Saoirse Ronannal a főszerepben, szintén nem egy testkép-film, viszont női reprezentációk kérdéseiben ez is jól illeszkedik a rendező későbbi filmjeihez, és itt a test reprezentációjának kérdései is hangsúlyosabban megjelennek.⁹ A film leginkább egy felnőtté válástörténet, amely hitelesen megjeleníti egy kamaszlány dilemmáit, beilleszkedési problémáit, komplex személyiségét. A főszereplő itt is árnyalt karakter, az indulat, az őszinteség és az igazságérzet, valamint fizikailag a sajátos szexepil nála is hangsúlyos vonás. Itt expliciten megjelennek a tinilányok testképpel kapcsolatos témái is: a folyamatos testszorongás, a diétázás, a mások testével való összehasonlítás. Újszerűen hat a filmben a fiatal nők szexualitásának, a maszturbálásnak a nyílt tematizálása is: egyik jelenetben Christine és barátnője a testi örömeikről beszélgetnek felszabadultan, viccelődve.

A test sérülékenysége itt is megjelenik a főszereplő törött karja által, amely több jeleneten át megkülönböztető jegye marad a lánynak. Az anyával való elmentmondásos viszony itt a leghangsúlyosabb: a film egyik fontos jelenetében Christine ruhát próbál az anyja társaságában. Itt a szimbolikus képek mellett (a tükör, mint a testkép közvetlen szimbóluma, a próbafülke mint az intimitás tere) kiemelkedik a kritikus anyai tekintet és visszajelzés a szereplő külsejével kapcsolatban. A film végén a test károsítása (Christine kórházba kerül a túlzott alkoholfogyasztás miatt) egy mélypontot jelent a fejlődéstörténetben, amelyen túllépve a lány eljut az önelfogadás egy újabb szintjére. A film végi jelenet, a sa-

ját aknés arcának vizslatása a kirakatüvegben szintén szimbolikus, ez a kép pedig ugyancsak fontos a testrepresentáció hiteles, empatikus, female gaze-es irányzatának szempontjából. A jelenség az egész filmben érzékelteti a hatását, mely által teret kap a valódi, nem tárgyiasított női test, amely ebben az esetben sem egy szépségprojekt, hanem a személyes fejlődés tere.

Összegzés

■ Tanulmányom a női testkép filmes ábrázolását vizsgálja, elsősorban a 2023-as nagy sikerű Barbie film kapcsán, mely jelentős mértékben tematizálta a témát. Ez a rendező egyéni megközelítésének köszönhető, a Barbie-ban érezhető Greta Gerwig korábbi female gaze filmjeinek hatása, ezért a *Kisasszonyok* és a *Lady Bird* női főszereplői jó összehasonlítási alapot jelentenek.

A női identitás, a női szerepek megjelenítése a test ábrázolásával összefüggésben jelenik meg, ezért azt vizsgáltam, hogyan tematizálja a Barbie a tökéletes női test mítoszát, és hogyan dekonstruálja az ezzel kapcsolatos sztereotípiákat. Barbie személye ugyanis már a kezdetektől megosztó és ellentmondásos, mivel amellett, hogy a női szerepek és személyiség tekintetében egy feminista narratívát testesít meg, közben egy tökéletes testképet közvetít, ami ellentétes a female gaze törekvéseivel. Ennek a testképnek a behatároltsága olyan más filmes reprezentációkkal párhuzamban válik igazán szembetűnővé, mint például az a nyers, valóságos, közvetlen testélmény, amivel a *Lady Bird*-ben találkozunk, vagy az a ténylegesen véges, leépülő, szenvedő test, amit a *Kisasszonyok* ábrázol. Ezekhez képest a Barbie bizonyos konvenciók és keretek között marad, a testi problémái jelzésértékűek, miközben ábrázolása nem a személyiségét, és nem is a társadalmi pozícióját, hanem a sztereotipikus, tökéletes szépségideált jeleníti meg. Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül, hogy ez a film egy Mattel-produkció, teljesen más indíttatásból készült, mint a korábbi, többé-kevésbé független filmek.

A keretek tehát nagymértékben limitáltak, és Gerwig ezt aknázza ki maximálisan: reflexívvá válik a saját ábrázolásával szemben. A szatirikus hangvétel mellett bőven találunk filmtörténeti és kulturális utalásokat, így a végeredmény egy intertextuális vígjáték, amely azonban érzékenyen közelíti meg a komolyabb témákat, így a felszín alatt a mélyebb jelentésrétegeket is megmutatja. Mivel a Barbie-jelenség mindig is megosztó téma volt, sok indulatot és kritikát váltott ki, főleg a nőiséggel és a testképpel kapcsolatos diskurzusokban, ezzel a megközelítéssel Greta Gerwig Barbie filmje bőven túlszárnyalta az iránta támasztott elvárásokat.

■ JEGYZETEK

1. Naomi Wolf: *The Beauty Myth. How Images of Beauty Are Used Against Women*. Chatto & Windus, 1990.
 2. Susan Bordo: *Unbearable Weight. Feminism, Western Culture, and the Body*. University of California Press, 1993.
 3. A male gaze fogalmát Laura Mulvey vezette be 1975-ben, aki Freud és Lacan elméleteit vizsgálva bemutatja, hogyan tárgyiasítja a nőket a klasszikus hollywoodi kamera a férfitekintet szemszögéből ábrázolva őket, a voyeurizmus és a "to-be-looked-at-ness" mechanizmusok eszközeivel.
- Laura Mulvey: *Visual Pleasure and Narrative Cinema*. Screen, 1975.
Ellen Rome: *Is Barbie Really Detrimental to Girls' Self-Esteem and Body Image?* Cleveland Clinic, 2024.

Web: https://consultqd.clevelandclinic.org/is-barbie-really-detrimental-to-girls-self-esteem-and-body-image?utm_source=chatgpt.com (2025. 07. 17.)

4. Ugyancsak Laura Mulvey vezette be a terminust, javasolva a sztereotípiák lebontását és egy új formanyelv létrehozását, amely nem a tekintetre, hanem a belső megélésre épít és empátiából fakad (Uo.)

5. Kassay Réka: *Pink Magic – Barbie Tales in Children's Everyday Lives*. Studia Universitatis Babeş-Bolyai – Sociologia, 2013/2.

6. Zali Yager: *What a body image expert really thinks of the Barbie movie*. Women's Agenda, 2023. https://womensagenda.com.au/latest/what-a-body-image-expert-really-thinks-of-the-barbie-movie/?utm_source=chatgpt.com (2025. 07. 17.)

7. Charlotte Markey: *Body Image and Barbie Mania*. Psychology Today, 2023.

Web: https://www.psychologytoday.com/us/blog/smart-people-dont-diet/202307/barbie-mania?utm_source=chatgpt.com (2025. 07. 17.)

8. Rome: i. m.

9. Zeynep Aydin: *The Female Gaze & Feminist Film Theory on "Lady Bird"* (Greta Gerwig, 2017). Medium, 2021.

